

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Наслов:

Улога базичних психолошких потреба и саморегулације у превладавању перцепције
нестабилности запослења

Кандидат:

Јасмина Кнежевић, мастер психолог

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
<p>1. Датум и орган који је именовано комисију Наставно-научно веће Филозофског факултета у Новом Саду је на седници одржаној 15.05.2015. године именовало Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације кандидаткиње мр Јасмине Кнежевић.</p> <p>2. Састав комисије са знаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:</p> <p>др Небојша Мајсторовић, ванредни професор за ужу научну област Психологија, ментор, 20.12.2012., Филозофски факултет, Одсек за психологију, Универзитет у Новом Саду.</p> <p>др Светлана Чизмић, редовни професор за ужу научну област Психологија, члан, 18.02.2007., Филозофски факултет, Одељење за психологију, Универзитет у Београду.</p> <p>др Борис Попов, доцент за ужу научну област Психологија, члан, 22.02.2014., Филозофски факултет, Одсек за психологију, Универзитет у Новом Саду.</p> <p>др Марија Зотовић, редовни професор за ужу научну област Психологија, председник комисије, 26.09.2013., Филозофски факултет, Одсек за психологију, Универзитет у Новом Саду.</p>
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
<p>1. Име, име једног родитеља, презиме: Јасмина (Драган) Кнежевић</p> <p>2. Датум рођења, општина, држава: 1.03.1971. Сомбор, Република Србија</p> <p>3. Назив факултета, назив студијског програма дипломских академских студија – мастер и стечени стручни назив Факултет за правне и пословне студије др Лазар Вркатић, Нови Сад, Пословна психологија, Мастер психолог.</p> <p>4. Година уписа на докторске студије и назив студијског програма докторских студија 2010., Докторске студије психологије, Филозофски факултет у Новом Саду.</p> <p>5. Назив факултета, назив магистарске тезе, научна област и датум одбране: /</p> <p>6. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: /</p>
III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:
<p>Улога базичних психолошких потреба и саморегулације у превладавању перцепције нестабилности запослења</p>

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација Мр Јасмине Кнежевић садржи 238 страна, укључујући 362 референце, 10 слика, 4 дијаграма, 40 табела и 2 групе прилога.

Текст је организован у 7 поглавља, литературу и 2 прилога.

Садржај дисертације:

УВОД	
ТЕОРИЈСКИ ДЕО.....	18
УВОД	19
1. Теоријски оквир истраживања.....	22
1.1 Теорија само-детерминације.....	23
1.2 Кибернетска теорија стреса и превладавања.....	25
2. Нестабилност запослења као психолошки конструкт	27
2.1 Одређење конструкта	27
2.2 Развој конструкта	30
2.3 Операционализација конструкта	34
2.4 Нестабилност запослења у организацијском контексту..	37
2.4.1 Нестабилност запослења у контексту измењеног психолошког уговора	39
2.4.2 Нестабилност запослења и губитак посла	42
2.4.3 Исходи до којих доводи нестабилност запослења	43
2.8 Перцепција нестабилности запослења	45
2.9 Детерминанте перцепције нестабилности запослења	48
2.9.1 Социо-економски контекст	48
2.9.2 Организацијске промене	49
2.9.3 Организацијска култура	50
2.9.4 Социодемографске карактеристике запослених	50
2.9.5 Индивидуално-психолошки фактори	52
3. Стрес и превладавање стреса	58
3.1 Стрес у радном окружењу	61
3.2 Нестабилност запослења као организацијски стресор ...	63
3.3 Превладавање стреса	66
3.4 Концептуализација процеса превладавања	68
3.4.1 Превладавање као детерминанта личности	68
3.4.2 Ситуациони приступ превладавању	70
3.4.3 Когнитивни приступ превладавању	70
3.4.4 Мотивациони приступ превладавању	71
3.5 Улога диспозиционих фактора у превладавању перцепције нестабилности запослења	72
3.5.1 Базичне психолошке потребе и перцепција нестабилности запослења	72
3.5.2 Саморегулација и перцепција нестабилности запослења	75
3.5.3 Мотивациона оријентација и перцепција нестабилности запослења	84
3.6 Одабир механизма превладавања у ситуацији нестабилности запослења	85
3.6.1 Ресурси превладавања у ситуацији нестабилности запослења	87
3.6.2 Стратегије превладавања нестабилности запослења	90
3.7 Управљање нестабилношћу запослења	93
3.8 Проблем и циљ истраживања	95
3.9 Хипотезе истраживања и хипотетски истраживачки модел	96
ЕМПИРИЈСКИ ДЕО	104
4.1 Узорак испитаника и процедура	105

4.2	Узорак варијабли	107
4.3	Инструменти	109
4.4	Статистичка обрада података	122
5.	Резултати	124
5.1	Дескриптивна статистика	124
5.2	Тестирање хипотеза	125
5.3	Тестирање структуралног модела	139
6.	Дискусија	151
6.1	Генерална дискусија модела и практичне препоруке	172
7.	Закључци и завршна разматрања	189
ЛИТЕРАТУРА		192
ПРИЛОГ 1		221
ПРИЛОГ 2 - ТЕСТ БАТЕРИЈА		232

У првом делу текста дисертације под називом ТЕОРИЈСКИ ДЕО, кандидаткиња Кнежевић даје теоријски оквир истраживања опредељући се за теорије самодетерминације и кибернетску теорију стреса и превладавања. Потом, кандидаткиња поближе одређује основне конструкте истраживања: нестабилност запослења и стрес на раду. Нестабилност запослења као главна зависна променљива је операционализована и дискутована у смислу повезаности са организацијским контекстом као и у смислу фактора који код запослених утичу на перцепцију нестабилности запослења. Кандидаткиња дефинише и појам радног стреса, развија концепт превазилажења оваквог стања и разматра главну релацију свог пројекта – значај задовољења базичних потреба за перцепцију као и за превазилажење стања произведеног нестабилношћу запослења.

У другом делу текста дисертације под називом ЕМПИРИЈСКИ ДЕО, кандидаткиња Кнежевић приказује узорак испитаника, конструкте и њихове мере, инструменте за прикупљање податка и одабране технике обраде података.

У поглављу РЕЗУЛТАТИ кандидаткиња представља налазе прво дескриптивно, потом тестира хипотезе и уклопљеност хипотетских модела у емпиријске податке.

У оквиру поглавља ДИСКУСИЈА кандидаткиња разматра налазе који се тичу значаја базичних психолошких потреба и структуре селфа у доживљају нестабилности запослења, резилијентности запослених према стресу и могућности креирања организацијских интервенција.

У ЗАКЉУЧЦИМА кандидаткиња истиче значај базичних потреба као модератора у односу перцепције нестабилности запослења и стреса под чијим утицајем се нестабилност запослења доживљава као изазов или претња. Главни налаз је да задовољеност базичних потреба детерминише ниво ефикасности саморегулације стања изазваних нестабилношћу посла, као и налаз да једино активне стратегије превладавања код појединца доводе до активности које смањују вероватноћу губитка запослења.

У поглављу ПРИЛОЗИ кандидаткиња приказује дијаграме и табеле у првом делу и одабрани инструментаријум у другом.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

У поглављу УВОД кандидаткиња Кнежевић наводи околности у којима се нестабилност појављује као и какве последице оставља на запослене и на укупну организацијску учинковитост. Наводи да је нестабилност запослења резултат глобализације у светској економији, сталног технолошког напретка и смањења обима радне снаге, спајања компанија ради контроле тржишта, смањења трошкова производње као и других промена у организацијама које воде ка повећању конкурентности и одрживости компанија. Кандидаткиња истиче да је нестабилност запослења један од највећих стресора данашњице и да ће такав и остати у новом миленијуму. Анализира новију литературу и даје пет различитих концептуалних одређења овог конструкта: нестабилност запослења као перципирана вероватноћа губитка посла (Hartley, Jacobson, Klandermans & Van Vuuren, 1991); нестабилност запослења као концепт који укључује објективну и субјективну нестабилност (Jacobson, 1991); нестабилност запослења као концепт који укључује когнитивну и афективну димензију (De Witte, 2000), квантитативни и квалитативни концепт нестабилности запослења (Isaksson, Hellgren & Pettersson, 1998) и нестабилност запослења као организацијски стресор (Probst, 2002). Истиче да, према светским искуствима истраживача, постоји неколико разлога за истраживање перцепције нестабилности запослења: негативан утицај на запослене, на њихову физичку и психолошку добробит (Bertaux & Queneau, 2002), на њихову лојалност и приврженост организацији и задовољство послом (DeWitte & Naswall, 2003), на њихову радну перформансу, потрошњу добара и запошљавање, као и на преговарачку моћ запослених у њиховим интеракцијама са послодавцима (Benito, 2006). Коначно, позитиван ефекат перцепције нестабилности запослења може подстаћи лични и професионални развој у смислу инвестирања у образовање и стицање нових професионалних знања и вештина.

У поглављу *Нестабилност запослења као психолошки конструкт* кандидаткиња дефинише конструкт *перцепције нестабилности запослења* као меру субјективне перцепције степена изражености нестабилности запослења и предлаже да се мере три њене димензије: осећај немоћи, јачина претње и вероватноћа губитка посла. Прве две димензије представља као афективне димензије нестабилности запослења које се тичу осећаја немоћи запосленог да спречи очекивани губитак запослења и субјективне процене интензитета претеће ситуације, док трећу димензију операционализује као субјективну процену вероватноће губитка посла спрам личних ресурса запосленог. У приказу детерминанти перцепције нестабилности запослења кандидаткиња наводи бројна инострана и регионална истраживања која се односе на утицај промењеног психолошког уговора, социо-економског контекста, организацијских промена, организацијске културе, демографских и индивидуално-психолошких особина.

У поглављу под називом *Стрес и превладавање стреса* кандидаткиња даје одређење радног стреса као и преглед основних теоријских модела стреса. Она објашњава стресни потенцијал нестабилности запослења помоћу три теоријске перспективе: у оквиру Теорије депривације (Jahoda, 1982) као антиципацију депривације важних потреба, у оквиру приступа радном стресу којим се наглашава одсуство две компоненте – предвидивост и контролабилност у трансакцији са нестабилношћу запослења (Furda & Meijman, 1992), као и у оквиру "витаминског" модела којим се наглашава губитак значајног броја бенефита са нестабилношћу запослења (Warr, 1987). Кандидаткиња наглашава да према теорији самодетерминације (Deci & Ryan, 2000) аутономна саморегулација доводи до прихватања актуелног доживљаја од стране индивидуе и интегрисања искуства, уз релативно мало одбрана и без избегавања. Насупрот томе, контролисана саморегулација доводи до дефанзивног понашања, одбране од искуства и избегавања што умањује потенцијал особе да се избори са изазовом нестабилности запослења. У оквиру кибернетске теорије стреса (Edwards & Baglioni, 1993; Edwards, 1998) превладавање стресне ситуације, каква је нестабилност запослења, подразумева пет начина деловања индивидуе: смањење симптома, промена ситуације, прилагођавање, девалвација и избегававање.

У контексту претходних истраживања и приказаном теоријском оквиру кандидаткиња дефинише Проблем истраживања у облику питања: каква је повезаност задовољности базичних психолошких потреба на раду и стила саморегулације свакодневног понашања са нивоом претње у перцепцији нестабилног запослења?

Кандидаткиња формулише три главна циља истраживања на следећи начин: 1. Разумевање улоге базичних психолошких потреба и структуре селфа у доживљају нестабилности запослења, 2. Разумевање улоге базичних потреба и структуре селфа у резилентности запослених према стресу изазваног смањеном стабилношћу запослења и 3. Разматрање могућности креирања организацијских интервенција усмерених ка јачању отпорности према стресу изазваног перцепцијом нестабилности запослења. Након тога поставља хипотезе и за сваку од њих даје детаљно образложење. На страни 103 дат је и хипотетски модел односа базичних психолошких потреба, стила саморегулације, стратегија превладавања стреса и перцепције нестабилности запослења. Тестирање ових хипотеза и формулисаног хипотетског модела кандидаткиња је спровела на основу података прикупљених на 310 испитаника запослених у 24 организације Северно-бачког округа АП Војводине различите по величини, структури и власничком карактеру.

У поглављу РЕЗУЛТАТИ кандидаткиња Кнежевић даје дескриптивне показатеље дистрибуција свих мерених конструката и потом износи резултате тестирања постављених хипотеза. Применом униваријатних у мултиваријатних техника обраде података кандидаткиња констатује да је потврђен значај нивоа задовољности базичних психолошких потреба за способност особе да стресне догађаје опажа у позитивном светлу, односно, као изазове. Утврђено је да стање задовољности потреба за аутономијом и компетенцијом умањује доживљај нестабилности запослења, односно, јачину претње. То објашњава активношћу структура интегрисаног селфа које покрећу оперативне саморегулационе процесе високог квалитета усмерене ка смањењу разлике између опаженог и жељеног стања чиме доприносе успостављању вишег нивоа психолошке добробити и у ситуацији нестабилности запослења. У дискусији резултата дат је и преглед шест врста организацијских интервенција које би се могле конципирати на основу истраживачких резултата као и изазови са којима се суочавају организације са високим степеном нестабилности запослења.

У ЗАКЉУЧЦИМА кандидаткиња констатује да је утврђен значајан модераторски ефекат задовољности базичних потреба у релацији нестабилности запослења и тиме изазваног доживљаја претње. Овај ефекат настаје зато што виши ниво задовољности базичних потреба подстиче развој интегрисаног селфа и превладавање проактивног карактера, односно, подстиче коришћење активне стратегије превладавања стреса.

У два ПРИЛОГА кандидаткиња приказује 7 табела којима илуструје засићења добијена факторизацијом кориштених упитника као и 3 дијаграма којима показује резултат такозваног Scree теста за утврђивање броја димензија факторског решења. У другом прилогу дата је цела батерија инструмената кориштених у прикупљању података.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Кандидаткиња Кнежевић има укупно 4 објављена научна рада везана за тему докторске тезе, 1 монографију чији је аутор, 6 излагања на међународним и националним научним скуповима и 1 рад објављен у стручним часописима са СЦИ листе министарства везане за друштвено-хуманистичке науке:

Кнежевић, Ј. (2013). Предиктивност особина екстраверзије, савесности и неуротицизма за различите типове мотивације за рад. *Примењена психологија*, 2013, Вол. 6(1), стр. 81-93.

Knežević, J. (2015). Autonomy and competence as predictors of affective job insecurity. *European Journal of Education and Applied Psychology*, No 2, 3-8.

Кнежевић, Ј. и Великић, Д. (2014). Концепт аутономије: Перспектива теорије само-детерминације. *Норма*, 1/2014, 81-95.

Knežević, J. (2015). The power of the money in the job insecurity perception. *The Fourth International conference on development of psychological science in Eurasia*. «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna, Austria.

Кнежевић, Ј. (2015). The importance of Ego functioning in coping with job instability in hospital care setting. Рад презентован на IV Конгресу психолога БиХ са међународним учешћем. *Књига сажетак*, 48-49. Брчко, БиХ.

Кнежевић, Ј. и Мићевић Карановић, Ј. (2014). Примена теорије самодетерминације у раду васпитача. *Зборник ВШССОВ*, 25-41. Кикинда, Србија.

Кнежевић, Ј. (2015). Социодемографски фактори као чиниоци разлика у перцепцији претње изазване нестабилношћу запослења. Рад презентован на 63. научно-стручном скупу психолога Србије. *Књига резимеа*, 54-55. Златибор, Србија.

Кнежевић, Ј. и Радојчић, Ј. (2014). Реципрочан однос интегрисане саморегулације и активних стратегија превладавања у ситуацији перцепције нестабилности запослења. Рад презентован на 62. научно-стручном скупу психолога Србије. *Књига резимеа*, 59-60. Златибор, Србија.

Достанић, Ј., Кнежевић, Ј. (2012). Особине личности као предиктори процене задовољености базичних психичких потреба на раду код просветних радника. 18. Међународни научни скуп Емпиријска истраживања у психологији, Институт за психологију; Лабораторија за експерименталну психологију; Филозофски факултет у Београду, *Књига резимеа*, 145-148.

Достанић, Ј., Кнежевић, Ј. (2012). Особине личности као предиктори типова мотивације за рад код просветних радника. Рад презентован на 60. научно-стручном скупу психолога Србије, *Књига резимеа*, 138 – 139.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

У поглављима РЕЗУЛТАТИ, ДИСКУСИЈА И ЗАКЉУЧЦИ кандидаткиња Кнежевић, као најважнији налаз свог истраживања, наводи значај нивоа задовољености базичних психолошких потреба за реакцију на нестабилност посла. По овом налазу виши ниво задовољености потреба доводи до ефикасније саморегулације когнитивних процеса, односно, до развоја интегрисаних структура селфа док нижи ниво задовољености потреба потенцира појаву имперсоналних структура селфа. Конкретно, виши ниво гратификације производи нижи степен опажене претње и смањује осећај немоћи код особа са нестабилним запослењем. Већа вулнерабилност по основу нестабилности запослења је установљена код особа које су раније доживеле нестабилност свог запослења, код оних са нижим материјалним статусом и нижим образовањем, као и код оних са слабијом социјалном подршком.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Кандидаткиња Кнежевић је истраживачки податке приказала на дескриптивном и инференцијалном нивоу. Прво су дистрибуције свих мерених варијабли описане у смислу централне тенденције и распршења, распона њихових скорова као и мера закривљености и издужености. Потом су применом серије вишеструких регресијских анализа, т-тестова и анализе варијансе анализирани релације предикторских варијабли и перцепције нестабилности запослења. Коначно, применом анализе помоћу структурних једначина тестирана су три хипотетска модела са перцепцијом јачине претње, осећаја немоћи и процене вероватноће губитка посла као мерама перцепције нестабилности запослења. Кандидаткиња је на коректан начин тестирала постављене хипотезе док су сви налази приказани прецизно и на разумљив начин. Модели су представљени дијаграматски како хипотетски тако и финални уз које су приказани и индекси уклопљености у емпиријске податке.

У целини гледано, кандидаткиња Кнежевић добијене резултате тумачи коректно и прецизно, компарирајући их са резултатима претходних истраживања и разматрајући њихове домете и ограничења спрам ограничења које намеће примењени нацрт истраживања. Употребна вредност њене дисертације је и дискусија практичних импликација резултата истраживања, односно, разрада њихове примене у облику организацијских интервенција с циљем оснаживања запослених у ситуацији нестабилности запослења. Отуда, приказ резултата истраживања и њихово тумачење у овој дисертацији спроведени су у складу са очекивањима која се обично постављају пред формат докторске тезе.

IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

1. Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме

Докторска дисертација мр Јасмине Кнежевић је написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме.

2. Да ли дисертација садржи све битне елементе

Докторска дисертација мр Јасмине Кнежевић садржи све битне елементе оригиналног научног рада у области Индустијске/организациске психологије.

3. По чему је дисертација оригиналан допринос науци

Ова дисертација представља оригиналан допринос науци јер третира актуелну тему нестабилности запослења на нов начин, смештајући истраживачки проблем у комбиновани оквир теорија самодетерминације и кибернетске теорије стреса.

4. Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања

Недостаци докторске дисертације мр Јасмине Кнежевић произилазе из уобичајених недостатности корелационог и трансферзалног истраживачког нацрта, односно, немогућности утврђивања временског следа или каузалних односа варијабли у тестираним моделима. Овај проблем донекле ублажава примена анализе помоћу структурних једначина којима се анализира асиметричност корелационих односа, односно, тестирају и успостављају такозване квазикаузалне везе међу мерама.

X ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже:

На основу увида у садржај докторске дисертације кандидаткиње **мр Јасмине Кнежевић**, под насловом " **Улога базичних психолошких потреба и саморегулације у превладавању перцепције нестабилности запослења** " и укупне оцене њене научне вредности, Комисија позитивно оцењује ову дисертацију и предлаже Наставно-научном већу Филозофског факултета, Универзитета у Новом Саду да **прихвати позитивну оцену и одобри кандидаткињи да докторску дисертацију под овим насловом јавно брани.**

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

др Небојша Мајсторовић, ванредни професор,
Филозофски факултет у Новом Саду

др Светлана Чизмић, редовни професор,
Филозофски факултет у Београду

др Борис Попов, доцент,
Филозофски факултет у Новом Саду

др Марија Зотовић, редовни професор,
Филозофски факултет у Новом Саду
